

Boeren kunnen veel voor vlinders doen

Boeren kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het herstel van onze vlinderstand. Tijd dus dat De Vlinderstichting deze groep voor vlinders gaat interesseren. De eerste aanzet is gegeven met een brochureposter met veel praktische informatie over wat boeren voor vlinders en andere fauna en flora kunnen doen.

Henk Kloen

Misschien gaat u als vlinderliefhebber niet meteen het landbouwgebied in om vlinders te zien. Een natuurgebied of een mooie tuin heeft gewoonlijk meer te bieden. Om twee redenen kunnen boeren echter een belangrijke rol spelen in het behoud van vlinders.

Ten eerste is $\frac{2}{3}$ van de oppervlakte van Nederland in gebruik als landbouwgrond. Dat betekent dat veel kleine verbeteringen in dit gebied voor de vlinderstand al grote gevolgen kunnen hebben.

Ten tweede zijn veel verschillende waardevolle natuurgebieden gescheiden door landbouwgronden. Vlinders kunnen vaak alleen via het landbouwgebied in andere gebieden komen. In het landschap spelen lijnvormige elementen met meer natuurlijke plantengroei hierbij een grote rol, zoals houtwallen, wegbermen, slootkanten en dijken.

Ook akkerranden kunnen voor vlinders waardevolle planten herbergen.
Foto Kars Veling

De Vlinderstichting geeft in de brochureposter aan hoe sloten, bermen, houtwallen en overhoeken vlindervriendelijk kunnen worden onderhouden op een manier die voor zoveel mogelijk boeren haalbaar is.

Kernpunten hieruit zijn:

- voorkomen dat bestrijdingsmiddelen buiten de randen van percelen terecht komen: ze missen hier hun doel en hebben negatieve invloed op vegetatie en fauna;
- voorkomen dat mest buiten percelen terecht komt: in een voedselarm milieu kunnen meer bloemen voorkomen;
- niet branden: bij brand komen veel dieren in de begroeiing om, en na dien krijgt een klein aantal ruderales plantesoorten de overhand;
- grazige begroeiing 1-2 keer per jaar maaien, maar ook delen van de begroeiing overslaan: dit bevordert het voorkomen van bloemen en tevens worden rustige plaatsen voor rupsen, poppen en eieren gespaard;
- maaisel en slootbagger zoveel mogelijk uit de begroeiing weghalen: ook hierdoor kan het milieu voedselarm worden.

U kunt de brochureposter bij De Vlinderstichting bestellen.

VLINDERS IN HET AGRARISCH GEBIED BEDREIGD

Het is volstrekt duidelijk dat vroeger veel meer vlinders in het landbouwgebied voorkwamen dan nu. Bloemrijke graslanden kennen we nauwelijks meer. Met moeite kunnen we nog wat Madeliefjes, Boterbloemen of Veldzuring in produktiegrasland vinden; soorten die voor vlinders geringe betekenis hebben. Vroeger kwamen in bloemrijke schraalgraslanden veel vlinders voor die we nu alleen nog in natuureservaten kunnen vinden, of die zelfs al zijn uitgestorven in Nederland. Zo kwamen Pimpernelblauwtje (*Maculinea teleius*) en Aardbeivlinder

In onbespoten en onbemeste overhoekjes in een weiland kan een bloemrijke vegetatie ontstaan. Foto uit archief Vakgroep Natuurbeheer LUW.

(*Pyrgus malvae*) vroeger gewoon in productiegrasland voor.

In akkers vormde vroeger de verscheidenheid aan onkruiden vooral een goede nektarbron voor vlinders. Door de korte groeiperiode van het gewas en de vele bodembewerkingen zijn weinig vlindersoorten in staat hier hun levenscyclus te voltooien. Daarnaast kunnen op cultuurgewassen rupsen van koolwitjes (*Pieris sp.*) en Koninginnepage (*Papilio machaon*) voorkomen. Laatstgenoemde is zeldzaam, en rupsen van koolwitjes zijn nu voornamelijk beperkt tot moestuinten.

De achteruitgang van vlinders in het agrarisch gebied houdt nauw verband met die van de flora. Mogelijk treffen insecticiden ook direkt vlinders of rupsen. Nieuwe technieken stelden boeren in staat meer te bemesten, ongewenste kruiden chemisch te bestrijden en de grond intensiever te bewerken. Daarbij zijn grote delen van Nederland op de schop gegaan: land is gedraineerd en ontwaterd, diep gewoeld en geëgaliseerd. Deze maatregelen verhoogden de opbrengsten

sterk, maar veel wilde planten verdwenen hiermee.

Niet alleen in de percelen werd de vlinderstand nadelig beïnvloed, maar ook in de randen eromheen: veel sloten, houtwallen, geriefhoutbosjes en poelen verdwenen. Juist hier zouden veel wilde planten leefgebieden kunnen bieden voor vlinders. De meer natuurlijke begroeiing die ons nog rest wordt steeds sterker bedreigd doordat ook hier mest en bestrijdingsmiddelen terecht komen. Toch komen hier ook nu nog vlinders voor, en soms ook minder algemene. Zo is het Oranjetipje (*Anthocharis cardamine*) lokaal nog algemeen in het oosten van het land. Pinksterbloem (*Cardamine pratensis*) langs de sloten en Look-zonder-look (*Alliaria petiolata*) in houtwallen bieden voedsel aan zowel rupsen als vlinders. In houtwallen komen soms Eikepage (*Quercusia quercus*) en Sleedoornpage (*Thecla betulae*) nog voor waar Eik respectievelijk Sleedoorn (*Prunus spinosa*) staan en bovendien voldoende aangesloten houtige begroeiingen uitwisseling van populaties mogelijk maken. Het is belangrijk dat deze vlinders niet uit het landbouwgebied verdwijnen.

BROCHURE MET VLINDER-BEVORDERENDE MAATREGELEN

Met wat extra aandacht voor natuurwaarden rond de percelen kan de boer de vlinderstand bevorderen. Niet alleen vlinders profiteren hiervan, maar ook andere insecten, planten en vogels. De adviezen in de brochureposter zijn uitvoerbaar, zonder dat verlies van opbrengst optreedt.

De maatregelen staan samengevat in het kader op bladzijde 66. Het maaien van grazige begroeiingen neemt een belangrijke plaats in. Daarbij moet een evenwicht worden bereikt tussen gunstige effecten van het maaien en afvoeren van maaisel voor de begroeiing en ongunstige effecten op de op dat moment in de begroeiing aanwezige insecten. Daarom is het goed incidenteel een maaibeurt over te slaan. Op deze plekken kunnen rup-

sen overwinteren. Bij geringere maai-intensiteit (eens per 2 à 4 jaar) kunnen meer opschietende bloemsoorten tot ontwikkeling ko-

Slecht en goed: een bespoten slootkant en een afgerasterde slootkant. In de laatste wordt niet bespoten en bemest. Bovendien kunnen de koeien de planten niet als maaltijd gebruiken.

Foto links Henk Kloen
Foto rechts Adrie Otte

men, zoals Boerenwormkruid (*Tanacetum vulgare*), Grote kattestaart (*Lythrum salicaria*) en Echte valeriaan (*Valeriana officinalis*).

ZIJN BOEREN BEREID MAATREGELEN TE TREFFEN?

Het belangrijkste doel van de brochureposter is de interesse van boeren voor vlinders en daarmee natuurwaarden op hun bedrijf te wekken. Er wordt nadrukkelijk beroep gedaan op de verantwoordelijkheid die de boer heeft voor zijn land. De eerste reacties van boeren zijn zeer positief. De meeste maatregelen zijn eenvoudig uit te voeren en leveren ook hemzelf iets op. Het milieu gaat erop vooruit, er komen meer vlinders, maar ook meer bijen, hommels, vogels en andere dieren. Vlinders vormen een aangrijpingspunt en ook een graadmeter hoe het milieu ervoor staat op zijn bedrijf.

Een belangrijke vraag die boeren stellen is wat zo'n vlindervriendelijk beheer dan moet kosten. Hierover zijn moeilijk algemene uitspraken te doen, omdat het sterk afhangt van

de huidige bedrijfsvoering. Sommige maatregelen kunnen zelfs geld opleveren. Met een efficiënter gebruik van bestrijdingsmiddelen en kunstmest kunnen boeren besparen op de hoeveelheid spuitstof. Dat kan ook door de strooiapparatuur zo af te stellen, dat middelen niet in de perceelsranden terecht kunnen komen.

Het actieve beheer van randen buiten de percelen zal tijd kosten, en eventueel geld voor aanschaf van maai-apparatuur of nieuw plant-

materiaal. Echter ook nu pleegt hij onderhoud aan bijvoorbeeld nieuwe afrasteringen langs houtwallen, of aan het openhouden van sloten. Een boer die gewend is zijn slootkanten te branden zal moeten investeren in een beter onderhoud. Maar een boer die gewend is vier keer per jaar te maaien kan geld besparen door minder vaak te gaan maaien. De verwachting is dat de hoeveelheid werk afneemt naarmate het aangepaste onderhoud langer in de praktijk is gebracht. Er ontstaat dan een voedselarm milieu waarop de begroeiing lager en ijler blijft. Er zijn dan minder maaibeurten nodig.

Een tweede belangrijk voordeel van het ontwikkelen van zo'n voedselarm milieu is dat plantesoorten zoals Kweek (*Elymus repens*),

'Eilandjes' van solitaire bomen, struweel en struiken bieden vele diersoorten een woonplaats.
Foto Adrie Otte

Grote brandnetel (*Urtica dioica*) en Akkerdistel (*Cirsium arvense*), verdrongen worden door andere plantesoorten. Hiermee komen we op de tweede vraag die veel boeren naar voren brengen: leveren zaden en wortelstokken van planten uit slootkanten extra onkruid in de percelen op?

Door het veranderd beheer zullen die soorten die ook binnen de percelen kunnen voorkomen juist afnemen. Het kan echter wel een paar jaar duren voordat effecten hiervan zichtbaar worden. Op intensief gebruikt land is het risico van extra onkruiden echter klein, omdat de bestrijding toch al intensief is, en in grasland geeft de sterke grasgroei onkruiden weinig kans. Als een boer geen risico wil nemen, kan hij pleksgewijs een probleemsoort bestrijden. Hoewel Akkerdistel en Grote brandnetel waardevolle vlinderplanten zijn, gaat De Vlinderstichting er van uit dat voor deze planten iets verder van de perceelsrand af genoeg plaats beschikbaar is.

DE BROCHUREPOSTER ALS START VOOR PERSOONLIJKE ADVIEZEN

We hopen dat veel boeren met een vlinder-vriendelijk beheer aan de slag gaan. De verspreiding met het weekblad *Boerderij* vormt een goede start. Hiermee gaan 99.000 brochures de deur uit, het merendeel rechtstreeks naar boeren.

Tijdens het opstellen van de brochureposter zijn al kontakten met boeren gelegd. Voor het uitkomen van de brochure waren er al 25

geïnteresseerde boeren die de adviezen in praktijk willen brengen, met zeer verschillende bedrijven. Sommigen hebben een modern, zo efficiënt mogelijk ingericht bedrijf waarin ze natuurwaarden een plaats willen geven. Anderen maken gebruik van subsidie-mogelijkheden die de overheid in een aantal gevallen biedt voor onderhoud of aanleg van houtsingels of poelen, of voor braaklegging in verband met productie-overschotten. En dan zijn er ook biologische boeren die vrijwel geen kunstmest en geen chemische bestrijdingsmiddelen gebruiken. Zij hechten grote waarde aan bestuivende insecten en aan natuurlijke vijanden van plaaginsecten.

Ook zijn 25 deskundigen op het gebied van landbouwvoorlichting en landschapsbeheer geraadpleegd. Veel van hen zijn enthousiast en gaan meer bekendheid geven aan vlinderbevorderende maatregelen.

Zo willen landbouwvoorlichters van het innovatieproject geïntegreerde akkerbouw hieraan aandacht besteden. In dit project worden zo'n 50 akkerbouwers intensief begeleid om tot een milieuvriendelijker bedrijfsvoering te komen. Hun bedrijven vervullen daarbij een rol als voorbeeld voor andere boeren. In verschillende provincies overleggen verder milieu-organisaties met boeren over mogelijkheden natuurwaarden op het landbouwbedrijf meer kans te geven. Vlinder-vriendelijke maatregelen kunnen daarin worden opgenomen.

Het uitbrengen van een brochure is niet voldoende. Er moet voorlichting op maat komen voor elke boer. Dat wil zeggen, aangepast aan de regionale regelgeving, het landschap, het type bedrijf en de intensiteit van het grondgebruik. De Vlinderstichting zal aan een vervolg op de brochureposter gaan werken, en zich hierbij op drie aandachtsvelten richten.

Ten eerste moet een netwerk van boeren verspreid door het land worden opgezet. Met deze boeren kan een plan voor vlindervriendelijk beheer worden gemaakt voor hun bedrijf. Op deze bedrijven kunnen kosten en tijdsbesteding voor verschillende bedrijfstypen worden bijgehouden, evenals de verandering in de begroeiing en de vlinderstand. De resultaten worden zo zichtbaar voor boeren in de omgeving en kunnen regionaal worden gepresenteerd.

Ten tweede kunnen verdergaande maatregelen worden uitgewerkt door subsidie- en samenwerkingsmogelijkheden bij instellingen voor natuur- en landschapsbeheer per regio te inventariseren. Boeren die bereid zijn tegen vergoeding meer te doen ter bevordering van natuurwaarden, kunnen dan worden geholpen met subsidie-aanvragen bij bijvoorbeeld de provincie, konsulenten Natuur, Milieu en Faunabeheer of Bureau Beheer Landbouwgronden. Overleg met deze instanties is nodig om subsidieregelingen te verbeteren in verband met specifieke eisen die vlinders

aan het milieu stellen. Ook bij vrijwilligersorganisaties voor landschapsbeheer kunnen aspecten van vlindervriendelijk beheer onder de aandacht worden gebracht.

Belemmerende maatregelen moeten ter discussie worden gesteld. Een voorbeeld is de schouwplicht waarmee waterschappen het openhouden van watergangen voorschrijven. In sommige streken zijn boeren verplicht zowel de sloot zelf als de taluds minstens twee keer per jaar te maaien. Aanpassingen die tot een vlindervriendelijker beheer leiden hoeven lang niet altijd ten koste van landbouwkundig gewenste regels te gaan.

Tot slot kan meer bekendheid aan vlindervriendelijke maatregelen worden gegeven via diverse landbouworganisaties. Het onder de aandacht brengen van voorbeeldbedrijven speelt hierbij een belangrijke rol. Daarnaast kan voorlichting gericht worden op landbouwvoorlichters, agrarische scholen en organisaties voor boerinnen. Ook uitvoerende instanties als loonwerkers en waterschappen vormen een belangrijke doelgroep, waarvoor gerichte informatie beschikbaar moet komen.

Er is dus veel werk aan de winkel. Voorop staat een positieve belangstelling voor de boer en respect voor zijn kennis van landbouw en natuur. Als u een vlinder in het landbouwgebied ziet, denkt u dan even aan de boer!

SUMMARY

It is a well-known fact that intensive agriculture has been the cause of decline in the population of certain butterfly species. Farmers, therefore, can contribute greatly in restoring the balance of nature.

For this purpose the Dutch Butterfly Foundation has issued a brochure to bring about this awareness to the farmer and to state which measures need to be taken. Essential points are less frequent mowing, no burning of grass slopes and a careful use of pesticides and fertilizer. A good extension network will be beneficial to both farmers and nature conservationists.

Koninginnekruid in de slootkant, overhoek of berm trekt vele vlinders aan.

